

ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА, ФИЛОСОФИЯ ПРАВА

УДК 347.965

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ АДВОКАТІВ У РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ

Нана БАКАЯНОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
адвокат, секретар дисциплінарної палати
кваліфікаційно-дисциплінарної комісії Одеської області

SUMMARY

The article investigates role of unions of attorneys in national and international community. The author analyzes legal status of unions of attorneys in Ukraine, its objectives and functions. The principal aims and objectives of public organisations of attorneys in Ukraine are to support independence of attorneys and right of attorneys to practise their profession without interference and to promote an exchange of information between attorneys. The international unions of lawyers support for activities of bar associations and of human rights for lawyers worldwide. The author proves that activities of regional, national, international public organisations of attorneys promotes development of Bar.

Key words: bar, attorney's community, public organisations, unions of attorneys, bar association.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується роль громадських об'єднань адвокатів на національному рівні та у міжнародному співтоваристві. Автор аналізує правовий статус об'єднань адвокатів, їх завдання та функції. Основними завданнями та цілями громадських об'єднань адвокатів в Україні визначено захист незалежності адвокатів та їх права здійснювати професійну діяльність без втручання, а також обмін досвідом між адвокатами. Міжнародні організації адвокатів захищають діяльність асоціацій адвокатів та права адвокатів у всьому світі. Автор доводить, що діяльність регіональних, національних, міжнародних громадських об'єднань адвокатів сприяє розвитку адвокатури.

Ключові слова: адвокатура, адвокатське співтовариство, громадські організації, об'єднання адвокатів, асоціація адвокатів.

Постановка проблеми. Всебічний теоретичний аналіз проблем становлення і розвитку інституту адвокатури передбачає висвітлення питань створення та функціонування громадських організацій адвокатів, визначення їх співвідношення, взаємодії з Національною асоціацією адвокатів України.

Діяльність громадських об'єднань адвокатів є необхідною умовою для успішного функціонування інституту адвокатури, адже реалізація права адвокатів об'єднуватися в професійні громадські організації сприяє ефективному вирішенню проблем адвокатської спільноти, створює умови для піднесення соціальної активності адвокатів. Формування незалежної, самоврядної та міцної адвокатури в Україні обумовлює необхідність належного законодавчого закріплення права адвокатів на створення та діяльність у громадських об'єднаннях.

Крім того, глобалізація та розвиток адвокатської професії призвели до консолідації адвокатів на міжнародному рівні. Роль міжнародних організацій адвокатів значно підвищується, їх активна позиція з питань захисту професійних прав та дотримання гарантій адвокатської діяльності неухильно зростає. У зв'язку з цим вступ Національної асоціації адвокатів (далі – НААУ), адвокатських об'єднань та українських адвокатів до міжнародних об'єднань адвокатів потребують уваги науковців до правового статусу та основних напрямків діяльності таких об'єднань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На розв'язання проблем, пов'язаних зі створенням і

функціонуванням об'єднань громадян, спрямовували увагу в контексті своєї тематики О. Ващук (їх конституційно-правовий статус), Є. Додіна (їх адміністративно-правовий статус), Л. Кормич, Д. Шелест (політичні аспекти діяльності об'єднань громадян), М. Новіков (правовий статус переважно правозахисних об'єднань), В. Кравчук (взаємовідносини громадських об'єднань із державою) та інші. Окремі питання діяльності та деякі організаційні аспекти громадських об'єднань адвокатів розглядалися у працях О. Деханова, А. Іванцової, А. Гафурова, В. Решоти.

Інтерес до осмислення значення та правового забезпечення діяльності громадських організацій адвокатів зростає, проте ці питання здебільшого залишаються поза межами ґрунтовних теоретико-правових досліджень. Поза увагою науковців залишаються аналіз закономірностей функціонування громадських об'єднань адвокатів, виявлення й оцінка факторів підвищення їх ролі у суспільному житті та у розвитку інституту адвокатури, що набуває особливого значення в період інтенсивного розвитку вітчизняної правової теорії.

Метою статті є дослідження завдань діяльності об'єднань адвокатів, у тому числі міжнародних, їх вплив на стан дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту прав людини, формування міжнародних стандартів системи правосуддя, а також виявлення передумов створення та значення функціонування громадських об'єднань адвокатів.

Виклад основного матеріалу. Свобода об'єднання адвокатів у громадські організації ґрунтується на положеннях Конституції України (ст. 36) [1]. Статтею 18 Закону

Україні «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що адвокати мають право створювати в установленому законом порядку місцеві, всеукраїнські та міжнародні об'єднання. Адвокати, а також їх об'єднання можуть бути членами міжнародних організацій адвокатів та юристів [2].

Прагнення адвокатів до створення громадських об'єднань є проявом принципу корпоративності, адже основу професійної спільності складають інтереси професії. Такими інтересами є реалізація завдань адвокатської професії; збереження фундаментальних засад адвокатури; захист професійних та соціальних прав адвокатів; дотримання гарантій адвокатської діяльності; підвищення рівня надання правничої допомоги.

Як відзначає А.Г. Кучерена, здійснюючи захист прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб, адвокат сам потребує захисту [3, с. 188]. Адвокати мають власні професійні чи соціальні інтереси, наприклад, обумовлені пенсійним забезпеченням чи соціальним страхуванням, оподаткуванням діяльності чи незаконними діями правоохоронних органів щодо адвоката та адвокатської спільноти. Реалізація тих чи інших прав та інтересів адвоката та адвокатури загалом, відстоювання їх у відносинах із державними органами може бути більш ефективним, якщо здійснюватиметься об'єднаннями адвокатів, а не окремими розрізненими адвокатами.

Передумовами створення громадських об'єднань слід визнати як корпоративні відносини, які обумовлюють певну єдність адвокатів, спільність їх інтересів, так й проблемний стан професії, коли адвокати змушені об'єднувати зусилля з метою вирішення проблем професійної діяльності.

Закон України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 р. визначав адвокатуру загалом як громадське об'єднання, а визначення поняття громадського об'єднання законодавство взагалі не містило [4]. Такий статус адвокатури викликав цілком обґрунтовані заперечення у науці. На думку Т.В. Варфоломеевої та С.В. Гончаренка, визначення в Законі адвокатури як громадського об'єднання викликало серйозні зауваження, оскільки в даному разі мова йде про з'єднання всіх адвокатів у єдину спільноту, пов'язану загальними цілями, професійними правами та обов'язками для виконання певних, доручених їм повноважень. Таким чином, аналіз цілей, особливостей формування, організації діяльності не дають підстав розглядати адвокатуру як об'єднання громадян, послуговуючись термінами чинного законодавства, і зокрема, як громадську організацію. Не є такими й адвокатські об'єднання, що входять до складу адвокатури [5, с. 14].

До утворення НААУ у зв'язку з відсутністю в Україні законодавчо визначеної професійної організації адвокатів саме через утворення та діяльність Всеукраїнської громадської організації «Спілка адвокатів України» були зроблені спроби об'єднати адвокатів у межах єдиної організації [6]. Діяльність Спілки адвокатів України принесла значні результати для підвищення статусу української адвокатури, проте ототожнювання зазначеної громадської організації з українською адвокатурою в цілому не відбулося, адже сутність громадських організацій та професійної спільноти не співпадають.

На законодавчому рівні це питання було врегульоване й положенням п. 5 ч. 2 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання», відповідно до якого дія цього Закону не поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення саморегульованих організацій, організацій, які здійснюють професійне самоврядування [7].

Діючий Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» на понятійному рівні розмежував адвокатуру як професійний правозахисний інститут (ст. 2), та об'єднання адвокатів як вид громадських об'єднань (ст. 18).

Об'єднання адвокатів як суб'єктів права за своїм правовим статусом є громадськими об'єднаннями, та у своїй діяльності керуються Законом України «Про громадські об'єднання».

Мета та завдання об'єднань адвокатів на сьогодні не обмежуються виключно задоволенням та захистом прав та законних інтересів адвокатів як членів того чи іншого об'єднання. Як зазначає А.В. Іванцова, основними завданнями професійних спілок та асоціацій адвокатів є: 1) сприяння формуванню демократичної правової держави; 2) підвищення рівня юридичної допомоги, що надається громадянам, установам та організаціям; 3) підвищення ролі й авторитету адвокатури в суспільстві й державі; 4) удосконалення законодавчого регулювання діяльності адвокатури; 5) спрямування на досягнення адвокатурою повної самостійності та самоврядування; 6) захист прав та законних інтересів самих адвокатів; 7) турбота про поширення історичних традицій української адвокатури; 8) розвиток і поглиблення міжнародних зв'язків [8, с. 7].

Так, мету створення та діяльності Всеукраїнської громадської організації «Спілка адвокатів України» визначено, як професійний розвиток адвокатів та вдосконалення системи підготовки і підвищення їх професійного рівня, забезпечення захисту законних прав та інтересів її членів, сприяння розвитку адвокатської професії, правосвідомості адвокатів та етичних стандартів поведінки, зміцнення інституту адвокатури в Україні, підвищення його ролі та авторитету в суспільстві (п. 1.1 Статуту Всеукраїнської громадської організації «Спілка адвокатів України») [6].

Всеукраїнська громадська організація «Асоціація адвокатів України» діє для сприяння розвитку та зміцненню інституту адвокатури в Україні, а також підвищення рівня правової допомоги, що надається адвокатами, підвищення ролі та авторитету адвокатури в суспільстві, задоволення та захисту прав та законних інтересів членів Асоціації [9].

Більш вузькі цілі діяльності громадських об'єднань адвокатів не слід розглядати як малозначні, адже їх досягнення слугує підвищенню ролі та місця адвокатури в цілому.

Об'єднаннями адвокатів зі спеціальними цілями можна вважати громадську організацію «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу» – громадське об'єднання, створене з метою захисту законних професійних, соціальних, економічних та інших спільних інтересів адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу (п. 1.1 Статуту громадської організації «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу») [10]. Інститут адвокатури бере активну участь у реалізації обов'язку держави щодо забезпечення конституційного права на безоплатну правову допомогу, у зв'язку з чим вирішення будь-яких проблемних питань адвокатської діяльності з надання безоплатної правової допомоги має безумовне значення для сфери захисту основних прав людини та розвитку адвокатури. Таким чином, спеціальна мета діяльності громадської організації, безумовно, є складовою загальною тенденцією розвитку адвокатури.

Слід зазначити й те, що Стратегія реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, яку схвалено Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, констатувавши відсутність комплексного підходу та збалансованості у розподілі повноважень у системі надання безоплатної правової допомоги, визначила посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності та забезпечення доступності безоплатної правової допомоги одним з основних напрямів реформи [11].

Звертаючись до ролі громадських об'єднань адвокатів, які діють на регіональному рівні, доцільно вказати на те, що

мета їх створення та діяльності є чітко конкретизованою. Наприклад, завданнями діяльності «Клубу харківських адвокатів» згідно зі статутом є відродження традицій харківської адвокатури та примноження їх власними справами, збереження та примноження цілісного позитивного образу харківської адвокатури [12, с. 8-9]. Спрямовуючи свою діяльність на підвищення авторитету адвокатури в регіоні, громадська організація тим самим здійснює свій внесок у реалізацію завдань адвокатури України.

Своє окреме місце в системі адвокатури займають міжнародні об'єднання адвокатів.

Найбільш відомими міжнародними громадськими об'єднаннями адвокатів (юристів) є Міжнародна асоціація юристів (International Bar Association – IBA), Американська асоціація юристів (American Bar Association – ABA), Міжнародний союз юристів (Union Internationale des Avocats – UIA), Міжнародна комісія юристів (International Commission of Jurists – ICJ), Рада адвокатських асоціацій та правових товариств Європи (Council of Bars and Law Societies of Europe – CCBE), Європейська федерація адвокатів (Fédération des Barreaux d'Europe – FBE), Європейський союз юристів (European Lawyers' Union – UAE), Міжнародна асоціація юристів-демократів (International Association of Democratic Lawyers – IADL), Міжнародний союз (співдружність) адвокатів – (MC(CA)) та інші.

Аналіз складу учасників та статутних документів зазначених організацій вказує на те, що певні з них складаються виключно з адвокатів, а окремі передбачають змішаний склад: наприклад, ICJ являє собою постійно діючу групу з 60 провідних юристів (суддів, адвокатів, науковців, що спеціалізуються в області національного і міжнародного права) з різних країн [13].

Крім того, на відміну від національних громадських об'єднань адвокатів вони допускають як індивідуальне, так і колективне членство. Так, до складу АВА входять більше 400 тис. членів та більше, ніж 3,5 тис. організацій [14]. Кількісний склад членів IBA складає більше 80 тис. індивідуальних членів і 190 професійних асоціацій адвокатів та правових товариств із 160 країн усіх континентів [15]. Статут IBA, наприклад, передбачає індивідуальне членство (individual member), участь організацій з повноправним членством (full member organisation) та організацій із підтримуючим членством (sustaining member organisation) [16].

У свою чергу, міжнародні організації адвокатів входять до складу інших міжнародних організацій або тісно співпрацюють із ними. Так, ICJ має консультативний статус при Економічній і Соціальній Раді ООН, Організації Об'єднаних Націй із питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Раді Європи та Африканському союзу, співпрацює з різними органами Організації американських держав і Міжпарламентського союзу. ICJ регулярно виступає третьою стороною в національних і міжнародних судах, зокрема, в Європейському суді з прав людини, Міжамериканському суді, вищих судах різних країн світу [17, с. 40].

Міжнародні об'єднання адвокатів, які створено зусиллями міжнародної юридичної громадськості, відіграють значну роль у виробленні міжнародних етичних правил адвокатської професії, поширенню принципу верховенства права, захисту прав людини. «Центр із питань незалежності суддів і адвокатів» (CIJL), який був створений ICJ у 1978 році, зіграв важливу роль у розробці та прийнятті «Основних принципів незалежності судових органів» і «Основних принципів ООН про роль адвокатів», і про обов'язок ООН щодо їх реалізації. У 2013 році ICJ опублікувала переклад свого керівництва за міжнародними принципами, що стосуються незалежності та підзвітності суддів, адвокатів і прокурорів [17, с. 41].

Постановка завдань у статутах міжнародних об'єднань адвокатів [13; 14; 16] та практичні результати їх плідної діяльності свідчать про те, що адвокати не обмежуються лише інтересами професії в рамках національних правових систем, а є повноправними учасниками процесу розвитку адвокатури, а також юридичної освіти та науки. Так, метою діяльності IBA є обмін досвідом і інформацією між адвокатами та їх асоціаціями; захист незалежності адвокатів, професії та прав адвокатів; удосконалення адвокатської діяльності та законодавства, що регулює адвокатську діяльність; надання допомоги правникам як у сфері юридичної освіти, так і в інших сферах; розвиток юридичної науки; сприяння застосуванню єдиної термінології у відповідних галузях права тощо [16].

Слід визнати, що міжнародна співпраця об'єднує адвокатів різних держав у здійсненні діяльності в сфері міжнародного права, захисту прав людини та міжнародних стандартів системи правосуддя. Діяльність міжнародних громадських організацій адвокатів заслуговує високої оцінки, оскільки спрямована на зміцнення ролі адвокатів, суддів, судових систем і систем правосуддя в справі захисту і сприяння у сфері прав людини, верховенства закону і розвитку міжнародного права.

Так, серед видатних досягнень ICJ – створення Міжнародного кримінального суду в 1998 році в результаті прийняття Римського статуту на конференції, скликаній під керівництвом ICJ; розробка та прийняття Міжнародної конвенції про захист всіх осіб від насильницького зникнення, Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань, Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Основних принципів і керівних положень, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитку жертвам грубих порушень міжнародних норм щодо прав людини і серйозних порушень міжнародного гуманітарного права. Конференціями були прийняті «Берлінська декларація з дотримання прав людини і верховенства закону в ході боротьби з тероризмом» (2004 р.), Джеккартські принципи застосування міжнародно-правових норм про права людини стосовно сексуальних меншин у міжнародному масштабі (2006 р.) [17, с. 41].

Відповідно до Рішення Ради адвокатів України від 04 липня 2015 р. № 77 «Про вступ Національної асоціації адвокатів України до Ради адвокатських та правових товариств Європи (CCBE)» [18] та Рішення Ради адвокатів України від 04 липня 2015 р. № 78 «Про вступ Національної асоціації адвокатів України до Міжнародної асоціації адвокатів (IBA)» [19] для підсилення авторитету української адвокатури, розвитку подальшого співробітництва НААУ та вказаних міжнародних організацій, з метою використання всіх можливостей IBA та CCBE Національна асоціація адвокатів України вирішила вступити до зазначених адвокатських міжнародних організацій. Радою адвокатів України також надано згоду на застосування Правил професійної етики Ради адвокатських та правових товариств Європи (CCBE).

Вступ до IBA та CCBE розширив можливості українських адвокатів щодо захисту їх законних інтересів.

У своїх листах від 06 квітня 2016 р. до Президента України, Прем'єр-міністра України CCBE закликала розслідувати факти порушення професійних прав адвокатів та вжити всіх необхідних заходів для гарантування виконання правоохоронними органами своїх функцій у повній відповідності положенням національного права та таких фундаментальних принципів, як професійна таємниця та конфіденційність комунікацій адвокатів [20].

Показовою є й негайна реакція IBA з приводу подій, які призвели до порушень професійних прав адвокатів в

Україні. Зокрема, у Листі голови Інституту прав людини при Міжнародній асоціації адвокатів (International Bar Association's Human Rights Institute – IBAHRI) до Президента України було зазначено: «Інститут прав людини ІВА та Комітет ІВА з проблем адвокатури висловлюють серйозне занепокоєння з приводу порушень прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, що встановлені як внутрішнім, так і міжнародним законодавством. Закликаємо Вас гарантувати, що відповідальні органи влади дотримуватимуться прав та гарантій адвокатської діяльності, особливо у відповідності до національних та міжнародних зобов'язань щодо забезпечення адвокатам можливості вести професійну діяльність згідно з принципом справедливості та верховенства права» [21].

ICJ спрямовує місії в різні країни для оцінки незалежності судової системи, юридичної професії і здійснює діяльність по захисту адвокатів і суддів, які піддавалися переслідуванню, домаганням при виконанні своїх професійних обов'язків. У 2013 році ICJ вивчала ситуацію про притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні у зв'язку з подіями навколо Установчого з'їзду адвокатів України 17 листопада 2012 року, відстоюючи дотримання професійних прав адвокатів [22].

Аналізуючи роль Ради адвокатських асоціацій та правових товариств Європи у зміцненні адвокатського самоврядування в Україні, В. Решота привертає увагу до того, що у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» статус цієї Ради не визначений [23, с. 17]. Проте викликає сумнів у доцільності закріплення статусу однієї з міжнародних громадських організацій у законодавстві України, адже при безумовному позитивному впливі ССВЕ на процес реформи адвокатури в Україні ССВЕ діє поряд з громадськими організаціями ІВА, ФВЕ та іншими.

Слід погодитися з висловленою думкою, що «часто юристам набагато складніше здійснювати успішне міжнародне співробітництво, якщо порівнювати їх з представниками технічних професій або природничих наук: юристи нерозривно пов'язані зі своїми національними правовими системами, які можуть сильно один від одного відрізнятись, і їм буває часом складніше знайти спільну мову, ніж згаданим представникам» [17, с. 34].

Поміж тим, у 2015 році щорічний конгрес ІВА у м. Відень зібрав близько 6 тис. делегатів із 135 країн світу [24]. Таким чином, адвокати прагнуть об'єднати свої зусилля задля вирішення проблем адвокатури та пошуку шляхів подальшого розвитку адвокатської професії.

Висновки. Передумовами створення громадських об'єднань адвокатів є корпоративні інтереси, необхідність вирішення проблем професійної діяльності, які не можуть бути вирішені розрізненими адвокатами.

Сутність громадських об'єднань адвокатів та професійної спільноти адвокатів не співпадають. На суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення Національної асоціації адвокатів не поширюється дія Закону України «Про громадські об'єднання». НААУ функціонує у відповідності до законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність як саморегульована організація, яка здійснює професійне самоврядування.

Громадські об'єднання адвокатів передбачають добровільне об'єднання адвокатів, адвокатських бюро, адвокатських об'єднань, які здійснили волевиявлення щодо здійснення громадської діяльності з метою захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема, економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання».

Метою діяльності громадських об'єднань адвокатів, як правило, є захист прав адвокатів-членів громадського

об'єднання, що є внеском у реалізацію завдань адвокатури. Проте у статутах громадських об'єднань адвокатів вказуються й більш масштабні цілі, які пов'язані із розвитком адвокатури в цілому, підвищенням авторитету інституту адвокатури, вдосконаленням законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність. У будь-якому випадку, мета створення та завдання діяльності громадського об'єднання адвокатів не можуть вступати у протиріччя зі статутними положеннями НААУ, адже НААУ є простором, на якому об'єднуються всі адвокати України, а адвокати-члени громадських об'єднань є членами НААУ.

Взаємодія та співпраця адвокатів із різних держав призводить до зміцнення ідеї верховенства права на міжнародному рівні, сприяє розвитку адвокатської професії в окремих країнах. Членство НААУ та громадських об'єднань адвокатів у міжнародних громадських організаціях, співпраця з ними розширяє можливості українських адвокатів щодо захисту їх професійних прав, сприяє забезпеченню дотримання гарантій адвокатської діяльності.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. – Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. – № 5076-VI. – Голос України. – 2012. – 14.08.2012. – № 148–149.
3. Кучерена А.Г. Адвокатура: Учебник / А.Г. Кучерена. – М. : Юрист, 2006. – 751 с.
4. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 р. – № 2887-XII. – Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 9. – Ст. 62.
5. Варфоломеева Т.В. Научно-практический комментарий к Закону Украины «Про адвокатуру». Законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність : Зб. нормат. актів; коментар / Т.В. Варфоломеева, С.В. Гончаренко. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 432 с.
6. Статут Всеукраїнської громадської організації «Спілка адвокатів України», прийнятий VII звітно-виборним з'їздом Спілки адвокатів України 19 листопада 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cau.org.ua/statut>
7. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. – Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.
8. Иванцова А.В. Организационные формы деятельности адвокатуры [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – «Судострой. Прокуратура та адвокатура». / А.В. Иванцова; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х. : Б. в., 2010. – 20 с.
9. Статут Всеукраїнської громадської організації «Асоціація адвокатів України», затверджений III з'їздом Всеукраїнської громадської організації «Асоціація адвокатів України» 30 жовтня 2009 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uaa.org.ua/about/ustavnew2.pdf>.
10. Статут громадської організації «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://media.wix.com/ugd/8827b1_ec366ea0afde4400ba58f4c0fa060f33.docx?dn=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82.docx
11. Про Стратегію реформування судострою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. [Електронний ресурс]. – URL : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
12. Информационный вестник адвокатского объединения «Харьковская областная коллегия адвокатов». – 2003. – № 1 (2). – С. 8–9.
13. Statute of International Commission of Jurists. – June 2012. – URL : <http://icj2.wpenline.com/wp-content/uploads/2012/10/ICJ-Statute-Final-20121.pdf>.

14. The American Bar Association. – URL: http://www.americanbar.org/about_the_aba.html.
15. The International Bar Association. – URL: http://www.ibanet.org/About_the_IBA/About_the_IBA.aspx.
16. Constitution of International Bar Association. – London: International Bar Association, 2013. – 30 p.
17. Международные стандарты адвокатской деятельности. Учебное пособие / Отв. ред. А.Б. Гафуров. – Ташкент, 2014. – 242 с.
18. Про вступ Національної асоціації адвокатів України до Ради адвокатських та правових товариств Європи (ССВЕ): Рішення Ради адвокатів України від 04 липня 2015 р. № 77 // Офіційний сайт Національної асоціації адвокатів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2015.07.04-rishennya-77.pdf>.
19. Про вступ Національної асоціації адвокатів України до Міжнародної асоціації адвокатів (ІВА): Рішення Ради адвокатів України від 04 липня 2015 р. № 78 // Офіційний сайт Національної асоціації адвокатів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2015.07.04-rishennya-77.pdf>.
20. ССВЕ закликає Україну виправити порушення прав адвокатів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://unba.org.ua/news/1293-ssve-zaklikae-ukrainu-vipraviti-porushennya-prav-advokativ.html>.
21. Лист ІВА до Президента України від 16 травня 2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/advocatura/2016-06-02.IBA.letter.pdf>.
22. Решота В.В. Правовий статус ради адвокатських асоціацій та правових товариств Європи та її роль у зміцненні адвокатського самоврядування / В.В. Решота // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2014. – № 12. – С. 14–18.
23. Міжнародна комісія юристів вітає рішення про відновлення статусу адвоката Лариси Герасько. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://helsinki.org.ua/articles/mizhnarodna-komisiya-yurystiv-vitaje-rishennya-pro-vidnovlennya-statusu-advokata>
24. David W Rivkin. IBA President Opening Ceremony Speech. IBA Annual Conference Vienna 2015. – URL: <http://www.ibanet.org/Article/Detail.aspx?ArticleUid=d735b45a-a79d-4407-b34a-3382c7629afa>
-